

327:355(497.1:73)"1969"(093.2)
339.92(497.1:73)"1969"(093.2)
COBISS.SR-ID 34907401

Оригиналан научни рад
Примљен: 25. септембар 2020.
Прихваћен: 27. новембар 2020.

Др Татјана Милошевић, научни сарадник
Институт за стратегијска истраживања, Београд
e-mail: tatjana74.milosevic@gmail.com

ЈУГОСЛОВЕНСКО-АМЕРИЧКА ВОЈНОЕКОНОМСКА САРАДЊА ПОЧЕТКОМ ДЕТАНТА

АПСТРАКТ: У раду се на основу архивске грађе југословенског порекла и литературе анализира економски и војни сегмент југословенско-америчке сарадње почетком новог курса америчке спољне политике детанта. Истовремено се указује на важност и значај развоја економске и војне сарадње између две земље у том периоду. Образлажу се фактори који су утицали на повремене осцилације у њиховим међусобним односима. Такође се анализира и полажај несврстане Југославије на светској политичкој сцени у новим условима политике преговарања.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Југославија, Сједињене Америчке Државе, несврстани, детант, сарадња, доктрина, економија, трговина, наоружање, Југословенска народна армија

Почеци детанта 1969. године

У жељи да очувају своје међународне позиције и утицај у свету владајући кругови у Сједињеним Америчким Државама морали су да предузимају мере за усклађивање америчке спољне политике са

променама у свету. Зато се суштина војне доктрине САД шездесетих година састојала у дозираној употреби оружаних снага ради постизања политичких и војних циљева, на основу сагледавања промене односа снага и конкретне стварне ситуације.¹ Међутим, већ на прелазу из шездесетих у седамдесете године постало је очигледно да је Америка све више губила свој хегемонистички положај у свету и да је била принуђена прихватити постојање биполарне констелације. Губитак доминантног положаја у односу на водеће војне и економске силе света комплетирао се и губитком утицаја на широки круг земаља у развоју и новоослобођених држава. Прелаз на ту нову позицију свакако није био безболан, већ напротив испуњен великим унутрашњим превирањима и променама у политичком животу. Конкретна дешавања на светској политичкој сцени (све мањи изгледи на успешно окончање рата у Вијетнаму, све веће осамостаљивање и отуђење савезника у Европи, афирмација покрета не-сврстаних и наступање земаља трећег света како самосталног фактора у решавању међународних односа) подстицала су владајуће кругове у САД да не оклевају са прелазом на нову политику преговарања.²

У таквим условима, 20. јануара 1969, демократску администрацију Линдона Џонсона (Lyndon Johnson) заменила је републиканска влада Ричарда Никсона (Richard Nixon). Пошто дотадашња америчка политичка доктрина (обуздавање) није успела да пронађе решење за трку у наоружању, а стратешка теорија (контрола наоружања) није нудила никакво решење за политички сукоб, суперсиле су се нашле у пат позицији. Новоизабрани председник Никсон залагао се за политику очувања мира и унапређења међународне сарадње, побољшање односа између Сједињених Држава и Совјетског Савеза, што је значило прелазак из дотадашње фазе међусобних сукоба у период преговарања.³ Основна, доминантна и најопштија одлика међународне концепције нове америчке администрације подразумевала је изградњу једног глобалног међународног си-

¹ Група аутора, „Globalna strategija SAD u interpretaciji sovjetskih vojnih pisaca“, *Savremeni strategijski problemi*, br. 3, (1979), 122–123.

² Исто, 124–125.

³ ДА МСП РС, ПА, 1969, Ф-1, без броја, Спољнополитичка оријентација и активност САД.

стема заснованог на активној, кооперативној, контролисаној и кондоминијумској равнотежи силе и утицаја са другом суперсилом Совјетским Савезом.⁴

Сједињене Државе од 1969. године настоје да спроводе политику тзв. *lower profile* (мање упадљивог присуства), која је подразумевала опрезније и мање америчко војно присуство у разним деловима света, а веће економско и научно.⁵

У складу са новим курсом америчке спољне политике председник Никсон је у јулу 1969. године прокламовао нову политичку линију тзв. Гуамску доктрину, која је с временом прерасла у Никсонову доктрину. Према тој доктрини САД су биле дужне да под претњом неке нуклеарне силе штите земље која су биле у савезу са њима или чији је опстанак био виталан за безбедност Сједињених Америчких Држава. У случајевима других врста агресије Американци су били у обавези да пружају војну и економску помоћ када би то било тражено од њих на одговарајући начин. Али од директно угрожене земље Американци су очекивали преузимање основне одговорности за прикупљање људства за сопствену одбрану. Новопрокламована Никсонова доктрина првенствено се односила на кризе у удаљеним подручјима која нису била обухваћена званичним савезништвима, али су их угрожавали совјетски експоненти.⁶

Важно је нагласити да Никсонова доктрина није била само спољнополитички курс кратког даха и домета, нити тренутни политички заокрет. Њено дејство на карактер и правце америчке спољне политике протезало се и касније. Она је и сама била израз и резултат промена у међународном положају и улози САД, али је исто тако наметала и потребу редефинисања те улоге и положаја, тј. глобалне међународне политике према свету и деловала на ка-

⁴ Dušan Nikoliš, *SAD. Strategija dominacije*, (Beograd: Radnička štampa, 1985), 15.

⁵ ДА МСП РС, ПА, 1969, Ф-164, бр. 41591, Политика САД у контексту троугла сила током 1969. године.

⁶ Henri Kisindžer, *Memoari I*, (Zagreb: Mladost 1981), 229–243. Више о томе видети код Robert Dallek, *Partners in Power Nixon and Kissinger*, (USA: Harper-Colins Publishers, 2007).

рактер односа са другом суперсилом и са два остала велика партнера – западним савезницима и Кином.⁷

Никсон је нову политику преговарања користио као стратегију која му је омогућавала да Америци поврати дипломатску иницијативу. Његова жеља била је да у односу на противнике нагласак стави на области у којима је сарадња са њима била могућа. Никсон је позивањем на сарадњу међу свим државама подвлачио америчку тежњу о неопходности преласка из фазе конфронтације са другом суперсилом у фазу преговарања. Управо та политика „повезивања“ (како је другачије називан детант, што значи и отопљавање, попуштање, смањивање међународних тензија) подразумевала је повезивање сарадње у једној области са напретком постигнутим у другој области. То је заправо било оно што је Никсонова администрација подразумевала под појмом „детант“.⁸

Међутим, нова кретања у међународним односима истицала су потребу и отворила могућност активизације несврстаних и других земаља, као и удруживање њихових напора у сврху јачег утицања на решавање битних проблема савременог света. И у социјалистичкој Југославији несврставање није више било само декларативан него је постало и суштински образац њеног понашања у међународним односима.⁹ За Југославију је несврстаност представљала политичку платформу за очување слободе и независности. Стога је политика несврставања изражавала југословенске битне националне интересе и настојања у борби за развијање равноправне међународне сарадње и очувања мира у свету.¹⁰

У време успона биполарног „кондоминијумског“ детанта америчка стратегија према несврстаном свету и покрету несврставања била је у функцији заштите америчких глобалних економских интереса, очувања темеља постојећег међународног

⁷ Dušan Nikoliš, *SAD. Strategija dominacije*, (Beograd: Radnička štampa, 1985), 18–19.

⁸ Henri Kisindžer, *Diplomatija II*, (Beograd: Verzal pres, 1999), 628–639.

⁹ Vladimir Petrović, *Titova lična diplomatija*, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2010), 222.

¹⁰ ДА МСП РС, ПА, 1969, Ф-81, пов.бр.436509, *Консултативни састанак несврстаних земаља*.

економског поретка, карактера детанта, модела равнотеже силе, као и блоковске поделе Европе.¹¹

Војноекономска сарадња Југославије и САД

Амерички и југословенски политички естаблишмент изузетно је водио рачуна да у времену горућих хладноратовских криза у свему сачува меру и избегне нежељено заоштравање односа. Међутим, потпуна инкомпатибилност америчких и југословенских циљева у међународним односима током шездесетих година ипак је представљала трајно ограничавајући фактор билатералне сарадње. Југословенска политика мирољубиве коегзистенције била је у оштрој колизији са америчком политиком интервенционизма. Иако су југословенски званичници настојали да ублаже своју антиамеричку реторику, у томе нису успевали с обзиром на то да су и даље приликом својих званичних наступа оптуживали САД за главног кривца ескалације сукоба на Блиском истоку и Вијетнаму. Поред ограничавајућег дејства спољнополитичких циљева, велику препреку сарадњи између две земље представљала је и изражена идеолошка искључивост и узајамни политички анимозитети. Извор неспоразума и несугласица између две земље такође су представљала и готово идентична гледишта југословенског и совјетског политичког врха током решавања хладноратовских криза, која су резултовала наглим опадањем спољнополитичког угледа Југославије на Западу. Све наведене супротности свакако су утицале на колебање званичника из Вашингтона око питања сврсисходности пружања економске и политичке подршке Југославији која јој је у том периоду била неопходна. Међутим, радикалну промену у том погледу омогућила је совјетска интервенција у ЧССР 1968. године, коју је југословенски председник Тито најпре осудио, а затим и окарактерисао као акт насиља.¹²

¹¹ Velibor Gavranov, Momir Stojković, *Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije*, (Beograd: Savremena administracija, 1972), 207.

¹² Радина Вучетић, *Кока кола и социјализам*. (Београд: Службени гласник, 2012), 67–78, Dragan Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi 1961–1971*, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2012), 248–249, 289.

Као и у свим претходним сукобима са Москвом, сукоб из 1968. године значио је да је побољшање односа са једном страном неминовно доводило до погоршања односа са другом великом силом. Страх од могућег понављања прашког сценарија у Југославији и пенетрације Совјета преко Балкана на просторе Западне Европе дефинитивно је Југославију приближио Сједињеним Државама. Истовремено „америчко руководство је на Југославију почело да гледа не само као на средство за остварење својих краткорочних и дугорочних циљева већ и као на партнера за продуктивне билатералне односе”.¹³ Југославији је обећана америчка економска и финансијска помоћ, без које није било могуће санирати тешку економску ситуацију у земљи која ју је озбиљно дестабилизovala споља и изнутра.¹⁴ Догађаји у ЧССР очито су усмерили југословенски политички естаблишмент на интензивирање сарадње са америчком страном у свим сегментима, а посебно у области економије, војне, научне и просветне сарадње.

Нова фаза у политичким односима две земље започела је посетом помоћника државног секретара Џозефа Сиска (Joseph Sisco)¹⁵ 5. августа 1969. Југославији.¹⁶ Потом је била настављена сусретом државног секретара за иностране послове Мирка Тепавца са америч-

¹³ Исто, 67–78. Dragan Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi 1961–1971*, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2012), 10, 286.

¹⁴ Dragan Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi 1961–1971*, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2012), 300.

¹⁵ Џозеф Сиско (1919–2004) започео је своју каријеру у Централној обавештајној агенцији. Потом је прешао у Стејт департмента 1951. године од када ради као службеник у Министарству иностраних послова, а 1965. године постаје помоћник државног секретара за међународне послове Дина Раска. Током 1969. године постављен је за помоћника државног секретара за Блиски исток. Владу је напустио 1976. године.

¹⁶ Сискова посета Југославији била је реализована у оквирима тзв. паралелног обавештавања земаља за које су САД биле посебно заинтересоване (Кисинџер је био упућен у Западну Европу, а Роџерс у Азију). До пријема помоћника америчког државног секретара дошло је због страха од најављене посете Југославији египатског председника Насера и совјетског министра иностраних послова Андреја Громика. Сискова посета представљала је прилику за југословенског председника да упути председнику Никсону писмену поруку у којој ће изнети југословенске ставове и гледишта у вези са решавањем блискоисточне кризе.

ким државним секретаром Вилијемом Роџерсом (William Rogers)¹⁷ 27. септембра на редовном заседању Генералне скупштине Уједињених нација у Њујорку.¹⁸

Посебно велику важност имала је посета америчког секретара за трговину Мориса Станса (Maurice Stans)¹⁹ Југославији у периоду од 18. до 20. септембра 1969. године. Он је ту посету искористио да уручи југословенском председнику Титу поруку америчког председника Никсона којом је била предочена могућност јачања односа, унапређења трговине као и развоја тзв. виших облика индустријске сарадње између две земље. Такође се залагао за проширење сарадње не само у области трговинске размене већ и на подручју инвестиција и технологије. Америчка страна показала је интерес за што тешњом сарадњом са Југославијом у свим областима у којима је била могућа и обострано корисна. Сједињене Америчке Државе поздравиле су систем самоуправљања, мере југословенске привредне реформе и оријентацију на тржишну привреду. Амерички секретар је истовремено указао и на потребу сарадње између америчких и југословенских предузећа. Потврдио је постојање интереса америчких привредника за успостављање партнерских односа са југословенским предузећима, чему је поговорила све већа отвореност југословенске привреде према светском тржишту. Према виђењима југословенске стране заједничка улагања и коришћење америчке технологије требало је да представља сигуран и ефикасан допринос проширењу југословенског извоза у САД. Југословенски председник сматрао је да је привредна реформа захтевала од предузећа рентабилност, ефикасност и ослонац на сопствена средства. Све је упућивало на чињеницу да је америчка страна својом технологијом требало да допринесе снажнијем кретању неких савремених грана које

¹⁷ Виљем Роџерс (1913–2001) постављен је за америчког државног секретара 1969. године. Ту функцију обављао је до 1973. године када га је наследио саветник за националну безбедност Хенри Кисинџер. Један од циљева током мандата му је био успостављање коначног мира у арапско-израелском сукобу (Роџерсов план).

¹⁸ Ivo Visković, „Односи Југославије и САД”, *Jugoslovenski pregled*, br. 1, (1988), 33.

¹⁹ Морис Станс (1908–1998) био је амерички секретар за трговину од 1969. до 1972. После тога је био на челу Никсоновог комитета који се бавио реизбором америчког председника. Оптужен је за учешће у афери Ватергејт. Суђено му је 1973. године за кривоклетство и опструкцију правосудја. Међутим, 1974. године све оптужбе против њега су биле повучене.

су се већ успешно развијале попут петрохемије и електронске индустрије.²⁰

Међутим, поред економских тема, већи део састанка био је посвећен и актуелним политичким проблемима. Секретар Станс је том приликом изнео у први план жељу председника Никсона да остане забележен у историји као творац мира. Амерички председник се у складу с тим циљем залагао за окончање рата у Вијетнаму, политичко решење блискоисточне кризе, успостављање дијалога са СССР-ом, решавање питања од заједничког и општег интереса, као што је било оно о ограничењу употребе стратешког наоружања.²¹

После посете америчког секретара за спољну трговину Југославији економски односи две земље су се проширили, што је допринело стварању нове основе за интензивнију сарадњу. Обе стране су показале спремност и интерес за успостављањем партнерских односа привредних организација, пословно-финансијску сарадњу и заједничка улагања у производњу. Стансова посета имала је за последицу нагли пораст броја америчких фирми у Југославији које су се бавиле закључивањем послова везаних за увоз југословенске робе. Током 1969. године југословенска робна размена постала је прилично уравнотежена (извоз 93,5 милиона, а увоз 92,5 милиона долара). У оквиру производно-финансијске сарадње интересовање су показале крупне америчке фирме као што су Machinery Corporation (опрема за прехранбену индустрију), National Distillers (синтетичка гума), Kaiser Industries (алуминијум), Ford motor (пословна возила). Тадашњи југословенски дугови према САД износили су 450,4 милиона долара, од чега је на доларске кредите за увоз хране отпадало око 240 милиона долара, а на зајмове и кредите за опрему око 163 милиона долара. Истовремено све већу кооперативност према Југославији показују кључне међународне финансијске корпорације у којима пресудан утицај имају САД. Експорт-банка као владина агенција постаје кључна америчка институција за финансирање извоза. Помагала је извоз из САД путем одобравања кредита за куповину

²⁰ ДА МСП РС, ПА, 1969, Ф-3, 242, Забелешка о разговору председника Тита са америчким секретаром за трговину Морисом Стансом, 19. 12. 1969, Ђоко Tripković, *Jugoslavija–SSSR 1956–1971*, (Београд: Institut za savremenu istoriju, 2013) 254.

²¹ АЈ, КРР, I-3-a/107-185, SAD.

америчких производа и истовремено је давала гаранције по извозним кредитима. Југословенским предузећима указала се прилика да почну са набавкама разне опреме (из Америке) на кредит уз гаранцију Ехит банке (Хемијска индустрија Панчево 24,7 милиона долара, југословенске железнице кредит 9,6 милиона долара). Југословенска инвестициона банка је као представник домаћих банака предлагала Ехит банци могућност за кредитирање више објеката (модернизација индустрије) у укупној вредности од 55 милиона долара. То су били пројекти: Хеминд Панчево, ОХИС Скопље, ПИК Београд, Фабрика каучука Зрењанин, „Руди Чајавец” Бања Лука. Узимање кредита код Ехит банке подразумевало се и при набавци транспортне опреме, авиона, дизел-локомотива, опреме за ПТТ, опреме за модернизацију пољопривредне производње, набавке опреме за петрохемијску индустрију.²²

У овом периоду економска сарадња са САД свакако је представљала важну област билатералних односа. После укидања продаје пољопривредних вишкова на дугорочни кредит из те сарадње су били укинати сви видови посебних повластица. Међутим, повољна политичка атмосфера, друштвено и привредно отварање Југославије, учесталост званичних и незваничних контаката, пораст југословенског извоза у САД и јасне развојне линије југословенског самоуправног друштва и привреде која је уважавала захтеве и законитости тржишта и пословала по нормалним економским резонима отворили су америчким привредницима могућности и перспективе пословних односа са југословенском привредом. Привредни односи између САД и СФРЈ ступили су на далеко ширу основу него ранијих година и ушли су у једну нову, развијенију фазу у којој су југословенска предузећа и амерички партнери тражили сарадњу засновану на дугорочној основи уз примену новије технологије и отварање нових тржишта. У низу примера пословне и финансијске сарадње биле су уочене могућности испорука југословенских бродова преко САД за рачун других земаља, изградња туристичких објеката на бази заједничког улагања, испоруке папира, разних алата, машина, опреме за цементару итд.²³

²² АЈ, 130-640-114, Економски односи са САД.

²³ АЈ, KPR, I-3-a/SAD, Економски односи са САД.

Даљи напредак у развоју привредних односа две земље био је омогућен захваљујући учешћу тридесет пет америчких фирми на пољопривредном сајму у Новом Саду, затим организовањем привредне изложбе у Лос Анђелесу и предлозима о оснивању Југословенско-америчке трговинске коморе. Завод „Црвена застава” из Крагујевца закључио је 4. априла 1969. године Уговор са америчком фирмом „International armament Corp” о продаји (за период од 1969. до 1974. године) 225.000 спортских пушака у вредности од око седам милиона долара. Фабрика „Иво Лола Рибар” развила је сарадњу са америчком фирмом „Клиринг” са којом је разматрала сарадњу на бази набавке одређених машина за америчко тржиште. Предузећа „Ђура Ђаковић” и „Ингра” била су у контакту са америчким фирмама у вези са пројектом око заједничке изградње фабрике цемента у Мексику. Југословенска инвестициона банка и хотел „Метропол” разматрали су могућност отварања ресторана у Њујорку.²⁴

Упоредо са економским сегментом текао је и развој билатералне сарадње у области науке, просвете и културе. Кретао се узлазном линијом и остваривао посредством разноврсних програма размене југословенских и америчких просветних, културних, научних институција и радника. У складу са потребама реформе и развоја Југославије максимално су коришћени, примењивани резултати и постигнућа америчке науке, као и технолошка достигнућа. Одржавањем и развијањем научних, просветних и културних односа са либералном интелектуалном елитом позитивно настројеном према Сједињеним Државама, Југославија је настојала да ојача и сачува вредну политичку позицију у јавном и политичком животу САД.²⁵

У оквиру сарадње две земље настављен је раније започет програм америчке владе тзв. Leaders Exchange, који је за циљ имао да о трошку америчке владе упознаје руководеће личности страних земаља са америчким новим достигнућима у разним областима. Круг лица која су користила овај програм био је ограничен првенствено на лидере функционере којима је упознавање иностраних искустава служило за обављање функција (функционери Савезне скупштине, чланови Савезног извршног већа, функционери друштвено-по-

²⁴ ДА МСП РС, ПА, 1969, Ф-8, 64, Развита економских односа са САД.

²⁵ Исто. Више о томе видети код Радина Вучетић, *Кока кола и социјализам*, (Београд: Службени гласник, 2012).

литичких организација). За време боравка у Сједињеним Државама корисници програма били су у обавези да сарађују са југословенским дипломатским и конзуларним представништвима у Америци.²⁶

Поред економског, увелико се радило и на оживљавању запостављеног сегмента војне сарадње између две државе. Од потписивања споразума и пријема америчке војне помоћи упућене Југославији 1951. прошло је осамнаест година.²⁷ Укупна вредност програма по којима је била дистрибуирана војна помоћ у раздобљу од 1951. до 1958. године је према југословенским проценама износила 890,7 милиона долара, од чега је било реализовано 746,5 милиона долара. Од тога је за јединице КоВ било планирано 58,5%, за ваздухопловне снаге 37%, док је за морнарицу било намењено свега 4,5%.²⁸

Међутим, ова бесплатна помоћ била је укинута Споразумом између југословенске и америчке владе 25. августа 1959. године.²⁹

Подаци говоре да је Југословенска народна армија (ЈНА) упркос дистрибуираној помоћи ипак била недовољно наоружана и лоше технички опремљена. Такво стање је нарочито било присутно у авијацији и противавионској одбрани. Неки од разлога који су довели до таквог стања у ЈНА били су непостојање перспективног плана потреба југословенских оружаних снага, затим економски разлози, потом претежно набавке из увоза (иностранства) и неверица у сопствене способности и развој домаће војне индустрије. Због тога је југословенска страна била принуђена да се након обуставе америчке војне помоћи почетком шездесетих година окрене куповини оружја из СССР-а и земаља Варшавског уговора. Совјети су Југославију видели као пожељног економског и војног партнера због њеног географског положаја. Међутим, тај изузетан геостратешки положај Југославије истовремено је представљао и претњу по њен

²⁶ AJ, 130-640-2244, Program Leaders exchange.

²⁷ Ivan Laković, *Zapadna vojna pomoć Jugoslaviji 1951-1958*, (Podgorica: Istorijski institut Crne Gore, 2006), 288.

²⁸ I. Laković, *n. d.*, 179

²⁹ Више о војној помоћи видети код Ivan Laković, *Zapadna vojna pomoć Jugoslaviji 1951-1958*, (Podgorica: Istorijski institut Crne Gore 2006), i Marjan Savišek, *Uloga vojne pomoći u spoljnoj politici SAD*, (Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 1963).

мир и стабилност с обзиром на то да је њен простор раздвајао планове суперсила на ширем подручју Средоземља.³⁰

Укупна вредност купљеног наоружања и опреме из СССР-а у периоду од 1961. до 1970. године износила је близу 530 милиона долара.³¹ Међутим, за Југославију је то било само реалистично и економично решење на кратке стазе које је имало далекосежне последице на развој војне индустрије и домаћу производњу тако што се рефлектовало на отказивање бројних истраживачких и развојних пројеката.³²

Иако су војна опрема и наоружање у овом периоду махом пристизали са Истока, неоспорно је споменути да су се у овом сегменту у много чему осећали и утицаји Запада. Крајем шездесетих година, сходно променама у међународним односима, америчка страна показује видан интерес за повећањем сарадње са југословенском владом у области продаје савременије војне опреме до степена докле јој је то дозвољавала национална безбедност. Таква иницијатива нове америчке политике према Југославији сматрана је важним кораком ка побољшању односа између влада двеју земаља и њихових војних заједница. На тај чин америчка страна се одлучила вођена страхом да совјетска страна, користећи просторе Југославије, не настави са даљим продором преко Балкана ка Западу после интервенције земаља Варшавског уговора у ЧССР 1968, чиме би утицала на измену „постојећег паралелограма моћи у Европи“. Могућа окупација Југославије и излазак СССР-а на Јадранско море могли су да доведу до поремећаја баланса снага на Медитерану и угрожавања ју-

³⁰ Đoko Tripković, *Jugoslavija–SSSR 1956–1971*, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2013) 172.

³¹ Ненад Ж. Петровић, „Војна сарадња СФРЈ са СССР-ом 1965–1970“, *Војноисторијски гласник*, бр. 2, (2016), 187. Током шездесетих година у Југославију су из СССР-а били увожени авиони, хеликоптери, тенкови, радары, подморнице и торпедни чамци за потребе ЈНА. Почетком 1961. године почео је увоз комплетних авиона, техничке помоћи и лиценце за МиГ-21. Југословенска страна се залагала и за куповину око 150 ловачко-пресретачких авиона МиГ-21Ф-13 заједно са лиценцом за њихову производњу. Била је предвиђена и динамика испоруке тих авиона која је почела 1962. године са пет МиГ-21Ф13. До краја 1965. године била је предвиђена набавка укупно 40 таквих авиона. Истовремено је било наручено и 100 тенкова Т-54А.

³² Видети: Amadeo Watkins, *Development of the Yugoslav Military Industry 1918-1991*, PhD thesis, (London: Department of War Studies King's College, 1999), 193-194.

жног и југоисточног крила НАТО-а. Зато стабилност Југославије и њена армија постају брига западног блока држава, које постају све-сне великог стратешког добитка који могу остварити одвајањем Југославије од источног блока.³³ Према мишљењу америчког генерала Ерла Гилмора Вилера³⁴, шефа заједничких штабова свих родова америчке војске, совјетска инвазија на ЧССР представљала је разлог останка америчких снага у Европи. Стога је у интересу америчког естаблишмента било да војно, економски и политички задрже Југославију у својој интересној сфери. Остваривањем тог циља америчка страна створила би могућност да заштити Југославију од совјетског продора и утицаја и омогући јој да сачува независност.³⁵

Америчка подршка Југославији била је усклађена са прокламованим начелима нове америчке политике детанта, чији је један од циљева био разбијање представе о комунистичким земљама као монолитном непријатељу, јењавање агресивног антикомунизма у САД и развијање односа са појединим земљама без обзира на присутне разлике у њиховим друштвено-политичким структурама и приступима у решавању међународних проблема.³⁶

Последице совјетске агресије на ЧССР по југословенске оружане снаге биле су вишеструке. Првенствено су указивале на потребу модернизације ЈНА и процес преобликовања дотадашње југословенске спољнополитичке доктрине, стратегије и система општена-родне одбране у целини³⁷ У том смислу Југославија отпочиње са ра-

³³ Dragan Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi 1961–1971*, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2012), 265–266.

³⁴ Ерл Гилмор Вилер (Earl Gilmore Wheeler 1908–1975) био је амерички генерал и начелник Генералштаба од 1962. до 1964. године. За шефа Здружених штабова свих родова америчке војске био је постављен од 1964. до 1970. године.

³⁵ Татјана Милошевић, „Обнова војне сарадње САД и СФРЈ 1970–1974“, *Војноисторијски гласник*, бр. 2 (2017), 224–225, 280–281, Dragan Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi 1961–1971*, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2012), 10, 266.

³⁶ ДА МСП РС, ПА, 1969, Ф–158, 422732, Шифровани Телеграм из Вашингтона 17. 4. 1969.

³⁷ *Дрвар-2* (Drvar-2) подразумевао је, као план реорганизације, промене у организацији, формацији и дислокацији јединица. Према њему, употреба оклопних јединица требало је да буде прилагођена условима напада атомским наоружањем. *Дрвар-2* је у ствари имао за циљ знатно побољшање структуре родова и служби унутар оклопних јединица. Његова главна карактеристика била је

дом на изградњи имица војне моћи и одлучности да је употреби, што чини важну компоненту њене одбрамбене стратегије. У Београду се још од 1967. године разматрао план развоја значајних формација територијалне одбране и све више се инсистирало на герилском типу рата. Првобитно југословенско планирање се заснивало на чињеници да је одбрана требало да буде усмерена против могућег напада са Запада. Међутим, после совјетске инвазије на ЧССР 1968. године таква оријентација се изменила и утицала на промену перцепције будућег непријатеља. Искуство кризе створило је нови план који је укључивао могућност напада са Истока. Уследиле су припреме око израде Нацрта новог Закона о народној одбрани, који је већ 11. фебруара 1969. године ступио на снагу.³⁸

„Систем општенородне одбране се заснивао на организованом укључивању свих цивила окупљених у оквиру месних заједница, општина и република у територијалне оружане јединице, контролисане од локалних политичких функционера у тим заједницама.”³⁹ У ствари територијална одбрана постаје најшири облик организовања грађана за општенородни оружани отпор. Општенородна се од

враћање батаљона као степена командовања и нивоа организовања. Реализацијом плана *Дрвар-2* 1964/1965. реорганизације у ЈНА нису биле окончане. Реорганизовање у оквиру ЈНА и њеним оклопним јединицама било је настављено током 1966. године у оквиру новог плана *Снага*. План нове реорганизације и распоред оклопних јединица ЈНА пројектован је да буде ослоњен на преоруђавање совјетском техником. План је требало спровести до 1970. године. Паралелно са реорганизацијом оклопних јединица текла је и успешна реорганизација ваздухопловства. Из састава команде РВ и ПВО била је издвојена Управа ПВО у самосталну формацију. Такође су уследиле и формацијске промене у нижим јединицама. Основна промена било је укидање пет ваздухопловних команди и повратак на организацију у оквиру два ваздухопловна корпуса. Међутим, агресијом на Чехословачку, који су извршиле армије Варшавског уговора предвођене СССР-ом, јединице ЈНА а посебно РВ и ПВО биле су преведене у виши степен борбене готовости. Криза у ЧССР је у ствари донела нови талас редефиниције употребе јединица РВ и ПВО, поготово у домену нових ратних планова и елабората борбене готовости.

³⁸ Татјана Милошевић „Између Истока и Запада: Снабдевање ЈНА наоружањем и војном опремом 1965–1969”, *Војноисторијски гласник*, бр. 2 (2019), 226–227. Александар Радић, „Вежба Авала. Југословенска одбрана од Варшавског пакта 1968. године”, *Историја 20. века*, бр. 2 (2006), 104.

³⁹ Dragan Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi 1961–9171*, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2012), 262.

1968. године одбрана изграђује не само као одбрамбено-заштитни и јединствени систем за одбрану земље и вођење рата већ и као снажно средство за одвраћање од агресије. Тако конципирана и организована Територијална одбрана постаје основ за даљи развој оружаних снага које су биле конституисане као две основне, по циљу јединствене, стратегијске компоненте оружаних снага ЈНА (Југословенска народна армија) и ТО (Територијална одбрана).⁴⁰ Истовремено се југословенски председник у једном од разговора са америчким државним подсекретаром Николасом Каценбахом⁴¹ држао става да ће поменути концепт општенородне одбране бити основа одбрамбене спремности Југославије и да захваљујући њему неће више бити потребе за истовременом мобилизацијом становништва. Према проценама југословенског председника, у Југославији се налазило под оружјем близу два милиона људи, од чега су 1.200.000 чинили припадници регуларне војске.⁴²

Иако је примена новог закона наилазила на бројне проблеме, Београд је ипак био одлучан у намери да га спроведе. У складу са новим Законом о народној одбрани дошло је до измена граница армијских области. Уследило је њихово веће поклапање са републич-

⁴⁰ Татјана Милошевић, „Обнова војне сарадње САД и СФРЈ 1970–1974”, *Војноисторијски гласник*, бр. 2 (2017), 257–282, Миле Бјелајац, „ЈНА на искушењима 60-их година прошлог века” У: *1968. Четрдесет година после*, Уредник: Радмила Радић, (Београд: Институт за новију историју Србије, 2008), 379–414.

⁴¹ Николас Каценбах (1922–2012) био је од 1950. до 1952. године правни саветник у канцеларији генералног саветника у Секретаријату ваздухопловства. Потом бива постављен у Министарству правде за помоћника државног тужиоца током 1961–1962. године. У периоду од 1962. до 1965 постаје заменик државног тужиоца. Председник Џонсон именује га за државног тужиоца Сједињених Држава 1965. године. После тога постаје државни подсекретар од 1966. до 1969. године.

⁴² Dragan Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi 1961–1971*, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2012), 262–263. ДА МСП РС, стр. пов., ф-5, 144. Забелешка о разговору Председника Републике са државним подсекретаром САД Николасом Каценбахом, 18. октобра 1968. у Београду. Више о том видети: Татјана Милошевић, „Обнова војне сарадње САД и СФРЈ 1970–1974”, *Војноисторијски гласник*, бр. 2 (2017), 257–282, Миле Бјелајац, „ЈНА на искушењима 60-их година прошлог века” У: *1968. Четрдесет година после*, Уредник: Радмила Радић, (Београд: Институт за новију историју Србије, 2008), 379–414, Драган Богетић, „Југословенско-совјетски односи у светлу војне интервенције у Чехословачкој 1968. године” У: *1968. Четрдесет година после*, 129–161.

ким границама. Армија је добила своју аутономну партијску организацију и отпочела је са појављивањем као самостални део у оквиру ЦК СКЈ.⁴³

У југословенским оружаним снагама су у том периоду у употреби била бројна америчка средства, опрема и техника која је већ била застарела или у таквом стању да је за њену даљу употребу и одржавање било неопходно улагати знатна материјална средства. То се посебно односило на разне врсте и калибре муниције која је била добијена по основи војне помоћи. Вредност те муниције износила је преко 100 милиона долара, али је био неопходан њен ремонт (замена каписли, упаљача, експлозива). Проблем је представљала чињеница што се после ремонта таква муниција више није сматрала оригиналном и произведеном по америчкој лиценци с обзиром на то да су на њој била вршена разна усавршавања и модификације. Трошкови ремонта износили су 30–50% вредности нове муниције. Зато је југословенска влада крајем шездесетих и почетком седамдесетих година покушала да од америчке владе издејствује одобрење којим би јој било омогућено отуђење и продаје тих средстава.⁴⁴

Слична ситуација била је и у Југословенском ратном ваздухопловству (ЈРВ), где се у употреби налазило чак 27 различитих типова авиона. Између осталих, од краја педесетих година југословенска борбена авијација је у наоружању користила млазне авионе америчке производње (F-86E, F-86G и F-86D). Међутим, због великог броја различитих типова, одржавање авиона стварало је приличне тешкоће. Пошто их је већина била израђена у иностранству, тешко се долазило до резервних делова. Посебно је тежак случај био код оних типова авиона чија је производња престала, а каквих је у југословенском ратном ваздухопловству било највише. Ситуацију је додатно компликована и чињеница да је у једном периоду (1963. го-

⁴³ Миле Бјелајац, *Војска и дипломатија. Србија и Југославија 1901–1999*, (Београд: Медија центар Одбрана, 2010), 279–280.

⁴⁴ ДА МСП РС, ПА, 1969, Ф-171, 71, Продаја средстава по Споразуму о војној помоћи из САД.

дине) америчка страна обуставила продају ратне ваздухопловне технике Југословенском ратном ваздухопловству (ЈРВ).⁴⁵

Упркос свим размирицама које су постојале између руководства Југославије и СССР-а након Прашког пролећа, војноекономска сарадња између две земље није била прекинута. Стога је у овом истом периоду Југославија наставила са раније започетом сарадњом са Совјетима, која се реализовала посредством набавки авиона на основу постојећих Уговора о међуармијској сарадњи и програма модернизације РВ и ПВО од 1966. године. Добијено наоружање стишло је у Југославију по далеко повољнијим кредитима и знатно нижим ценама у односу на Запад. Углавном се радило на увозу врхунске авијацијске технике (надзвучни авиони, средњи транспортни авиони и хеликоптери), ракетне технике и радарско-рачунарске технике. Захваљујући тој сарадњи током 1966. и 1967. године у Југославију су стигле велике количине совјетских авиона – 18 MIG 21PFM и 14 MIG-21U.⁴⁶

Међутим, југословенска страна ипак није одустајала ни од увоза већег броја половних америчких авиона посебно типа F-86D (извиђач) због поседовања опреме за дејства ноћу. Преобука на употребу тог типа авиона трајала је током читаве 1968. године. Истовремено се радило и на унапређењу југословенске извиђачке авијације увозом америчких дозвучних авиона (RF-84G). Међутим, како би се достигла пројектована бројка у ЈРВ која је подразумевала постојање око 400 борбених авиона, поред увоза почиње да се развија и домаћа војна индустрија. Долази до појаве првих генерација домаћих млазних школско-борбених и борбених авиона N-60 *галеб* и борбеног J-21 *јастреб*, који бивају намењени за јуришна и извиђачка дејства.⁴⁷

⁴⁵ *Razvoj oružanih snaga SFRJ*, knjiga 4 (RV и PVO), (Београд: Војноиздавачки и новински центар, 1989), 434.

⁴⁶ Ненад Ж. Петровић, „Набавка авиона из Совјетског Савеза за потребе југословенског ратног ваздухопловства 1961–1964. године”, У: *Сто година српског војног ваздухопловства*, (уредник: Драгана Марковић), (Београд: Медија центар „Одбрана”, 2014), 279–292.

⁴⁷ Bojan Dimitrijević, *Jugoslovensko ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana*, (Београд: Institut za savremenu istoriju, 2017), 247.

У овом периоду југословенске оружане снаге такође не располажу ни довољним бројем тенкова. Углавном су се у употреби налазили тенкови (чак 65% расположивих) из Другог светског рата или они набављени кроз америчку војну помоћ током педесетих година (М4А3, тј. најсавршенији модел америчког тенка *шерман* – Sherman, и још два модела М48 и М47 патон – Patton). Од тога је због недостатка резервних делова чак 597 америчких тенкова *шерман* било прилично дотрајало и мале употребљивости. Међутим, у југословенским оружаним снагама и даље је постојао интерес за тим застарелим америчким возилима. Углавном их је користила Територијална одбрана. Упркос свим ограничењима *шерман* тенкови (369) ипак су током 1969. године још увек били у употреби у неким јединицама ЈНА.⁴⁸

Паралелно са америчким тенковима велику употребу у југословенским оружаним снагама имали су и совјетски тенкови који су стигли у Југославију по Уговору о набавкама за период од 1965. до 1975. године (око 1.500 тенкова из СССР-а и то 140 тенкова Т-54, 600 тенкова Т-34, 769 тенкова Т-55 у више верзија) с циљем модернизовања Југословенске народне армије новим моделима тенкова.⁴⁹ У овом периоду ЈНА је била једина армија у региону која је поседовала тенкове источног и западног порекла. У њеном саставу налазило се чак шест различитих типова тенкова.⁵⁰

Од америчких средстава противоклопне одбране у наоружању југословенске војске биле су у употреби америчке мине ВО-75mm (749 комада).⁵¹

Као и у целокупном наоружању југословенске армије, тако је и у Противваздушној одбрани (ПВО) основни проблем представљала застарелост средстава пошто је већина била трофејног порекла (око 50%). Зато су за потребе ПВО из увоза била набављана значај-

⁴⁸ *Razvoj oružanih snaga SFRJ*, knjiga 3-1 (Kopnena vojska JNA), (Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1989), 125–126. *Razvoj oružanih snaga SFRJ, knjiga 17* (Opremanje naoružanjem), (Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1989), 262.

⁴⁹ *Razvoj oružanih snaga SFRJ*, knjiga 3-2 (Kopnena vojska JNA), (Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1989), 233.

⁵⁰ Bojan Dimitrijević, *Modernizacija i intervencija. Jugoslovenske oklopne jedinice 1945–2006*, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2010), 147.

⁵¹ *Razvoj oružanih snaga SFRJ, knjiga 17* (Opremanje naoružanjem), (Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1989), 231.

на средства како са Истока тако и са Запада, између осталих и противавионски ракетни систем. С обзиром на то да се до тада у употреби налазио амерички TPS-10D малог домета (само 18 км) долази до његове замене новим америчким радаром за мерење висине до 35 километара. Захваљујући све већим набавкама савременије радарско-рачунарске технике са Запада и успешној реализацији планова набавки ракетних дивизиона, осматрачких и висинских радара уследио је знатан пораст могућности праћења циљева на малим и великим висинама, а самим тим и пораст могућности ПВО.⁵²

Међутим, проблем лоше техничке опремљености, застарелим и дотрајалим средствима, био је присутан и код средстава везе и електронике. Стога је и овде била извршена набавка и попуна савременијим средствима везе из увоза, првенствено са Запада (RRU-800, радио-пријемник VF и VVF, телеграфски вишеканални уређај, радио-телепринтерски пријемник итд.), који је тада износио од 1,9% до 86%.⁵³

Међутим, војна сарадња између две државе манифестовала се, поред набавке наоружања, војне опреме и технике за потребе ЈНА, и кроз друге видове. Већ почетком јануара 1969. године југословенска влада била је обавештена о намери припадника Националног ратног колеџа (National War College) из Вашингтона да посете Југославију. Група је била сачињена од 31 слушаоца и шест професора, а боравак у Београду био је предвиђен за период од 23. до 25. априла 1969. године. Америчка страна показала је интерес за упознавањем привредног и друштвеног развоја Југославије и њене спољне политике. Пошто су то били припадници високе политичке школе у Вашингтону, све је упућивало на чињеницу да су се међу њима налазили и функционери Стејт департмента.⁵⁴

У духу даље сарадње америчка амбасада наставила је са упућивањем многобројних захтева Државном секретаријату иностраних послова Југославије којима је тражено одобрење за разне незванич-

⁵² *Razvoj oružanih snaga SFRJ, knjiga 17* (Опреманје наоружањем), (Београд: Војноиздавачки и новински центар, 1989), 245-247.

⁵³ *Razvoj oružanih snaga SFRJ, knjiga 17* (Опреманје наоружањем), (Београд: Војноиздавачки и новински центар, 1989), 347.

⁵⁴ ДА МСП РС, ПА, 1969, Ф- 162, 4921, Забелешка о разговору Р. Брзића са Б. Мортонем другим секретаром амбасаде САД 10. 01. 1969.

не посете Југославији. Један од њих односио се на посету крстарице „Литл рок“ (*Little Rock* – из састава Шесте флоте) Дубровнику у периоду од 20. до 24. маја 1969. године. Истовремено је и представник америчке амбасаде у Београду информисао југословенску страну о жељи команданта Шесте флоте да посети Београд. Крстарицу *Литл рок* сачињавала је посада од 120 официра и 1.200 морнара, којом је командовао вицеадмирал Дејвид Ричардсон (David Richardson)⁵⁵. Међутим, југословенска влада није могла изаћи у сусрет америчким захтевима због ситуације у земљи.⁵⁶

То је био само разлог више да се америчка амбасада 18. јуна 1969. поново обрати југословенској влади са захтевом да одобри посету Дубровнику америчком разарачу „USS. Domato”.⁵⁷ Његов боравак у југословенским територијалним водама био је планиран од 31. јула до 4. августа. На њему се налазило око 20 официра и 260 морнара, али без авиона.⁵⁸ Полазећи од закључка Комисије Савезног извршног већа (СИВ) за односе са иностранством, дошло се до закључка да број посета једне стране државе није могао да буде већи од три на годишњем нивоу. Сходно наведеном, југословенска страна констатовала је да САД већ дуже времена нису злоупотребљавале југословенско гостопримство, нити остајале дуже од законски прописаних термина боравка. Пошто југословенска страна није имала никакве ваљане разлоге за одлагање, посета је одобрена у трајању од четири дана.⁵⁹

⁵⁵ Дејвид Ричардсон (1914–2005) био је вицеадмирал морнарице Сједињених Држава. Дипломирао је на Морнаричкој академији САД 1936. године. Био је у служби од 1936. до 1970. године. Такође је био постављен за главнокомандујућег Шесте америчке флоте у Средоземљу у периоду од 1968. до 1970. године.

⁵⁶ ДА МСП РС, ПА, 1969, Ф-162, 410553, Информација у вези посете америчког ратног брода.

⁵⁷ United States Ship-USS

⁵⁸ ДА МСП РС, ПА, 1969, Ф-162, 422192, Забелешка о разговору Ц. Јоба са Р. Мудом саветником америчке амбасаде 18.06.1969.

⁵⁹ ДА МСП РС, ПА, 1969, Ф-162, 410 553, Информација у вези са предстојећом посетом америчког ратног брода Југославији. Татјана Милошевић, „Између Истока и Запада: Снабдевање ЈНА наоружањем и војном опремом 1965–1969”, *Војноисторијски гласник*, бр. 2 (2019), 228–229.

Међутим, поред примера успешне војне сарадње, често је долазило и до конфликтних тзв. инцидентних ситуација за које су углавном били одговорни амерички официри. Највише инцидента забележено је у близини југословенских војних аеродрома, где су амерички официри имали задатак да прикупљају обавештајне податке за потребе америчке владе. Једном приликом Управа безбедности СФРЈ саопштила је да су органи Секретаријата унутрашњих послова (СУП) и војна полиција 29. јула зауставили аутомобил у коме су се налазили пуковник Марвин Бородкин и његов помоћник Џејсон Карлајл због недозвољеног кретања у непосредној близини аеродрома Тузла у забрањеној зони. Пуковник Бородкин је иначе био врло активан у опсервацији војних објеката, често правио прекршаје и кретао се у забрањеним зонама. Од 24. августа 1968. учествовао је у обавештајној делатности као амерички ваздухопловни изасланик и војни изасланик Министарства одбране САД у Југославији. Према подацима југословенске Управе безбедности, само је током септембра извршио пет опсервација објеката ЈНА, при чему је начинио неколико озбиљних прекршаја. Овакви поступци појединих америчких официра су се свакако негативно рефлектовали на југословенско-америчке односе.⁶⁰

С циљем превазилажења југословенско-америчких неспоразума била је донета одлука о повлачењу америчког пуковника Бородкина из Југославије. Ради очувања даље добре међудржавне сарадње било је прецизирано на којим местима и путевима није било дозвољено кретање америчким војницима, грађанима и туристима. Због могућих нових инцидента у перспективи се чак размишљало о евентуалном бројчаном смањењу америчких војних представника у Југославији.⁶¹

⁶⁰ ДА МСП РС, ПА, 1969, Ф-162, 428336, *Информација у вези са инцидентом код Тузле 29. 7. 1969.* Татјана Милошевић „Између Истока и Запада: Снабдевање ЈНА наоружањем и војном опремом 1965–1969”, *Војноисторијски гласник*, бр. 2 (2019), 230.

⁶¹ АЈ, КРР, I-5- b/SAD

ЗАКЉУЧАК

После совјетске интервенције у ЧССР-у 1968. године у Југославији је постојао реалан страх од совјетских претњи у виду могућих експанзија на њене просторе. Да би се успешно супротставила потенцијалним совјетским претњама, Југославији је била неопходна унутарполитичка и економска стабилност. Истовремено јој била потребна и америчка подршка. Доласком новог америчког председника и његове администрације на власт 1969. године започиње нови правац америчке спољне политике (детант), чији је циљ био очување мира и унапређење међународне сарадње у свету. Један од постулата нове политике детанта био је свакако и разбијање представе о комунистичким земљама као монолитном непријатељу. Сходно томе Југославија је после Прашког пролећа 1968. у очима Американаца израсла у најпрогресивнију независну земљу у социјалистичком свету. У склопу нове америчке политике крећу први сигнали подршке Југославији у напорима да очува националну независност и безбедност. Међутим, важан услов за пружање подршке југословенским властима подразумевао је кориговање дотадашњег југословенског спољнополитичког курса и југословенског програма одбране. С друге стране југословенски естаблишмент је посебно инсистирао на чињеници да америчка страна, уколико заиста жели да подржи очување југословенске независности, то треба да реализује јачањем билатералне сарадње (спровођење привредне реформе у Југославији, проширење обима трговинске размене са Југославијом, обнову војне сарадње две земље компензацијом ванредних југословенских војних трошкова за одбрану земље од евентуалног напада просовјетских сателита.).

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Необјављени извори

Архив Југославије (АЈ), фонд: Кабинет председника Републике (КПР) 837.

Дипломатски архив Министарства спољних послова Републике Србије (ДАМСП), Политичка архива (ПА), Југославија 1969–1974.

Литература

Бјелајац, Миле. *Дипломатија и војска. Србија и Југославија 1901–1999*. Београд: Медија центар „Одбрана“, 2010.

Bogetić, Dragan. *Jugoslovensko-američki odnosi 1961–1971*. Београд: Institut za savremenu istoriju, 2012.

Bogetić, Dragan. *Jugoslovensko-američki odnosi u vreme bipolarnog detanta 1972–1975*. Београд: Institut za savremenu istoriju, 2015.

Gavranov Velibor, Momir Stojković. *Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije*. Београд: Savremena administracija, 1972.

Dallek, Robert. *Partners in Power Nixon and Kissinger*. USA: Harper-Colins Publishers, 2007.

Dimitrijević, Bojan. *Jugoslovensko ratno vazduhoplovstvo 1942–1992*. Београд: Institut za savremenu istoriju, 2006.

Dimitrijević, Bojan. *Modernizacija i intervencija. Jugoslovenske oklopne jedinice 1945–2006*. Београд: Institut za savremenu istoriju, 2010.

Dimitrijević, Bojan. *Jugoslovensko ratno vazduhoplovstvo i protivvazдушna odbrana*. Београд: Institut za savremenu istoriju, 2017.

Kisindzer, Henri. *Memoari I*. Zagreb: Mladost, 1981.

Kisindzer, Henri. *Diplomatija II*. Београд: Verzal pres, 1999.

Laković, Ivan. *Zapadna vojna pomoć Jugoslaviji 1951–1958*. Podgorica: Istorijski institut Crne Gore, 2006.

Mates, Leo. *Međunarodni odnosi socijalističke Jugoslavije*. Београд: Nolit, 1976.

Nikoliš, Dušan. *SAD Strategija dominacije*. Београд: Radnička štampa, 1985.

Petković, Ranko. *Jedan vek odnosa Jugoslavije sa SAD*. Београд: Vojnoizdavački i novinski centar, 1992.

Petrović, Vladimir. *Titova lična diplomatija*. Београд: Institut za savremenu istoriju, 2010.

Razvoj oružanih snaga SFRJ, knjiga 3-1 (Kopnena vojska JNA). Београд: Vojnoizdavački i novinski centar, 1989.

Razvoj oružanih snaga SFRJ, knjiga 3-2 (Kopnena vojska JNA). Београд: Vojnoizdavački i novinski centar, 1989

Razvoj oružanih snaga SFRJ, knjiga 4 (RV и PVO). Београд: Vojnoizdavački i novinski centar, 1989.

Razvoj oružanih snaga SFRJ, knjiga 17 (Opremanje naoružanjem). Београд: Vojnoizdavački i novinski centar, 1989.

Savišek, Marjan. *Uloga vojne pomoći u spoljnoj politici SAD*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 1963.

Stojanović, Dubravka. *Rađanje globalnog sveta 1880–2015. Vanevropski svet u savremenom dobu*. Beograd: Udruženje za društvenu istoriju, 2015.

Šulcinger, Robert. *Američka diplomatija od 1900. godine*. Beograd: Udruženje za studije SAD u Srbiji, 2011.

Tripković, Đoko. *Jugoslavija–SSSR 1956–1971*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2013.

Вучетић, Радина. *Кока кола и социјализам*. Београд: Службени гласник, 2012.

Чланци

Бјелајац, Миле. „ЈНА на искушењима 60-их година прошлог века” У: 1968. *Четрдесет година после*, Уредник: Радмила Радић, 379–414, Београд: Институт за новију историју Србије, 2008.

Богетић, Драган. „Југословенско-совјетски односи у светлу војне интервенције у Чехословачкој 1968. године” У: 1968. *Четрдесет година после*, Уредник: Радмила Радић, 129–161, Београд: Институт за новију историју Србије, 2008.

Група аутора, „Globalna strategija SAD u interpretaciji sovjetskih vojnih pisaca”, *Savremeni strategijski problemi br. 3* (1979), 120–135.

Милошевић, Татјана. „Између Истока и Запада: Снабдевање ЈНА наоружањем и војном опремом 1965–1969.”, *Војноисторијски гласник*, бр. 2 (2019), 206–234.

Милошевић, Татјана. „Обнова војне сарадње САД и СФРЈ 1970–1974”, *Војноисторијски гласник*, бр. 2 (2017), 257–282.

Петровић Ж., Ненад. „Набавка авиона из Совјетског Савеза за потребе југословенског ратног ваздухопловства 1961–1964. године”, У: *Сто година српског војног ваздухопловства*, Уредник: Драгана Марковић, 279–292, Београд: Медија центар „Одбрана”, 2014.

Петровић, Ж. Ненад. „Војна сарадња СФРЈ са СССР-ом 1965–1970”, *Војноисторијски гласник* бр. 2, (2016), 182–197.

Радић, Александар. „Вежба Авала. Југословенска одбрана од Варшавског пакта 1968. године”, *Историја 20. века*, бр. 2 (2006), 87–104.

Visković, Ivo. „Односи Југославије и САД”, *Jugoslovenski pregled*, XXXII, br. 1, (1988), 23–45.

Dr. Tatjana Milošević, Research Fellow
Strategic Research Institute, Belgrade
e-mail: tatjana74.milosevic@gmail.com

MILITARY-ECONOMIC COOPERATION BETWEEN YUGOSLAVIA AND USA AT THE BEGINNING OF THE DÉTENTE

(Summary)

By the end of 1960s due to the changed international relations worldwide newly elected American administration strive to implement world peace policy and to enhance international cooperation. This new constellation of powers, regardless on all existing disagreements between two countries as a result of a collision of Yugoslav peaceful coexistence policy versus American interventionism policy, led to their cooperation. Brezhnev's doctrine of "limited sovereignty" and fear of possible Soviet intervention in Yugoslavia definitively turned Yugoslavia towards Washington. Yugoslavia became economically dependent on USA while the Americans showed readiness to continue military aspect of cooperation, providing Yugoslavia usage of spear parts of ammunition and armament. USA in detante period accepted Yugoslavia as a partner in productive bilateral relations but also as a mean for accomplishing its own long term interests.

KEY WORDS: *Yugoslavia, USA, Non-aligned countries, detante, cooperation, doctrine, economic, trade, armament, Yugoslav people army.*